

Eesti Keele Instituudi teadusstrateegia 2024–2027

Sisukord

- 3 Sissejuhatus
- 4 Põhimõtted EKI teadustöös
- 6 Teadustaristu
- 6 Rahvusvaheline koostöö
- 6 Teaduskorraldus
- 7 Baasfinantseerimine
- 8 Teadus- ja arendustegevuse prioriteetidid
- 10 Rakendamine

Sissejuhatus

Eesti Keele Instituudi (EKI) visiooni üks kandev osa on olla maailmatasemel eesti keele uurimise keskus, mille üks neljast väärtusest on teaduspõhisus: kõikides tegevustes teaduslikust teadmistest lähtumine. EKI üks strateegiline eesmärk on eesti keele jätkusuutlik uurimine, kattes kõik olulisemad uurimisvaldkonnad ning tagades teadustegevuse järjepidevuse. Tegevussuunad, mis seda eesmärki toetavad, hõlmavad teadus- ja arendustegevuse prioriteetide (edaspidi *TA-prioriteetide*) välja valimist, neid toetavate uurimisteemade valiku laiendamist, välisrahastuse kasvatamist, järelkasvu toetamist ning uurimistulemuste vahendamist nii teadusmaailmas kui ka ühiskonnas laiemalt.

Neid sihte aitab saavutada teadusstrateegia, kus on tehtud strateegilised valikud ja sõnastatud fookused lähiaastateks. Strateegias on sõnastatud EKI teadustöö üldisemad põhimõtted ning täpsemad arengusihid asutuse teaduskorralduse, rahvusvahelise koostöö ja teadustaristu osas. Samuti on välja valitud TA-prioriteetid, mis järgnevatel aastatel mõjutavad oluliselt juba töös olevate ning alustavate uurimisteemade fookust.

Teadusstrateegia tööühma kuulusid Eleri Aedmaa, Heete Sahkai, Hille Pajupuu, Jelena Kallas, Kadri Vare, Kristiina Ross, Maria Tuulik, Martin Eessalu, Sirli Zupping ja Tiina Laansalu.

Põhimõtted EKI teadustöös

1

Teaduslik kvaliteet on rahvusvahelises võrdluses kõrgel tasemel, mida Eesti teadussüsteemis valideeritakse korralise evalveerimise kaudu. Evalveerimiskomisjoni ettepanekuid hindame teiste arenguvajaduste seas ning viime kõige mõistlikumal viisil ellu. EKI teadustöös on üks läbiv liin, mis ühendab seda ülejäänud rahvusteadustega: **topeltmissioon** teha kõrgetasemelist teadust, mille tulemusi levitame nii rahvusvahelises kui ka kohalikus teaduskogukonnas, publitseerides samu tulemusi mitmes keeles.

2

Avatud teadus on tänapäevase teadussüsteemi vahetu osa. **EKI avaldab oma teadustulemused avatud juurdepääsuga (Open Access) teadusajakirjades või kogumikes**. Lubatud on kaalutletud erandid – näiteks ei ole monograafiade puhul avatud juurdepääs nii valdav kui teadusajakirjades. Asutus katab mõistlikus mahus ajakirjade avaldamistasu. Teadustulemuste aluseks olevad teadusandmed tehakse kättesaadavaks.

3

Rahvusvahelistumine on teadustöö vahetu osa ja eesmärk on kasvatada rahvusvaheliste projektide mahtu. Igal teadussuunal on olemas rahvusvaheline mõõde: tulemusi avaldame rahvusvahelisel teadusareenil ning on olemas rahvusvaheline kontaktvõrgustik ja koostööpartnerid.

4

Publitseerimine on põhiline teadustulemuste avaldamise vorm ja kõrgetasemeliste publikatsioonide arv mõjutab ka asutuse rahastamist. Seetõttu on meie **eesmärk tõsta kõrgetasemeliste publikatsioonide arvu** vähemalt 30 publikatsioonini aastas. Seda ootust paneme ennekõike projektidele ning lubame seeläbi paindlikkust projektisisisesel rollijaotusel ja töökorraldusel.

5

Teaduskommunikatsioon märgib teadustulemuste levitamist ja selgitamist, mis on suunatud laiemale avalikkusele. Kommunikatsioon on iga meie teadussuuna ja -projekti loomulik osa. Seejuures on oluline tagada teadlastele efektiivne tugi kommunikatsioonitegevusteks.

6

Järelkasv. Iga teadussuuna ja -projekti juurde kuulub akadeemiline järelkasv: noorteadlased, sh doktorandid ja magistrandid. Koostöö ülikoolidega on oluline – julgustame juhendamist ja mõistlikus mahus õppetöösse panustamist. EKI töötajate panust juhendajana tuleb vääriliselt tunnustada.

7

Ühiskondlik tellimus. EKI on riigi hallatav teadus- ja arendusasutus ning seetõttu eriti tugevalt seotud riigi teadusprioriteetidega, mis suunavad ka meie teadustöö sisu. Nendeks on mh teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava (TAIE) fookusvaldkonnad *digilahendused igas eluvaldkonnas* ja *elujõuline Eesti ühiskond, keel ja kultuuriruum*¹ ning Haridus- ja Teadusministeeriumi prioriteedid. EKI roll on olla keeleveldkonna ühiskondliku tellimuse ja teadusliku teadmise kokkupuutepunktiks.

8

Teadlase profiili laiendamine. EKI töötajad julgevad muutuvas keskkonnas, uute uurimisprobleemide valguses seada sihikut ümber, keskendudes uutele teemadele ja väljakutsetele. Aktsepteerime riski, et see võib tähendada ajutist langust kõrgetasemeliste publikatsioonide arvus.

9

Teadmusiire on iga teadus- ja arendusasutuse lahutamatu osa. Rakendame oma teadustöö tulemusi ja töötajate kompetentsi mitteakadeemilise sektori heaks läbi konsultatsioonide, koolituste ning tellija vajadustest lähtuva teadus- ja arendustegevuse.

10

Karjäärimudel. Loomes karjäärimudeli, mis toetab ja motiveerib nii vertikaalset kui ka horisontaalset liikumist.

¹ <https://taie.ee/elujouline-eesti-uhiskond-keel-ja-kultuuriruum>

Teadustaristu

- Keeleandmete Teadustaristu (KeTa) on Eesti teadustaristu teekaardile kantud riikliku tähtsusega teadustaristu, mille juhtpartner on EKI. Meie ambitsioon on läbi KeTa eestvedamise pakkuda Eesti keeleandmetega seotud avalikule ja erasektorile parimat võimalikku teadustaristut, kus andmeid säilitada ja töödelda. EKI on keeleandmete tark hoidja ja vääringdaja ning oleme kandvas rollis eesti keelt ja kultuuri tundva keelepõhise tehisintellekti arendamises.
- Rahvusvahelisel tasandil osaleme teiste Eesti teadus- ja arendusasutustega rahvusvahelistes teadustaristutes (nt CLARIN ERIC ja ALT-EDIC), maksimeerides nende osaluste kasu Eestile.

Rahvusvaheline koostöö

- Oleme avatud mitmesugusele rahvusvahelisele koostööle, kuid **prioriteet on kasvatada osalust Euroopa Horisondis**. EKI-l on kogemust EL raamprogrammis osalemisega, kuid see on hetkel veel vähene. Esimene eesmärk on osaleda mitmes projektis partnerina, hiljem ka koordinaatorina.
- Igal prioriteetsel suunal ja teadusteemal on **rahvusvaheline kontaktvõrgustik** – vähemalt kaks potentsiaalset partnerit –, mis tõstab võimalust osaleda sel alal rahvusvahelises koostöös.
- Ehitame COSTi ja Erasmus+ tegevuste kaudu võrgustikku, mille abil leiame tulevased partnerid Euroopa Horisondi jt rahvusvaheliste projektide jaoks.

Teaduskorraldus

- EKI teadustööd suunab asutusesiseselt **teaduskolleegium**, kes regulaarselt arutab EKI teadustöö hetkeseisu ja tulevikusuundade üle ning teeb EKI direktorile ettepaneku baasfinantseerimise jaotamise kohta.
- Teadustöö korraldamise tugisüsteemis on prioriteet arendada kvaliteetset projektide kirjutamise tuge. See tähendab nii konkreetsete meetmete tingimuste head tundmist, aga ka eetika ja andmehalduse alal nõustamist.
- Levitame teadustöök vajalikku infot läbi selleks ette nähtud kanali ning elavdame teaduslikku diskussiooni EKI teadlaskonnale suunatud ürituste kaudu (nt seminarid, kirjutamislaagrid), mis toimuvad vähemalt korra poolaastas.

Baasfinantseerimine:

- Asutuse enda vahenditest, peamiselt baasfinantseerimisest toetatud teadus- ja arendusprojektide kaudu arendame EKI TA-prioriteetidega haakuvaid uurimissuundi. Samuti toetame baasfinantseerimise abil järelkasvu, publitseerimist, teadlasrännet ning hoiame tagavaraks mõistliku strateegilise reservi. EKI baasfinantseerimise **eesmärk on tegevuste käivitamine**, mitte üksikute projektide pikaajaline asutusesisesel rahastusel käigus hoidmine. Baasfinantseerimine aitab jätkuvalt luua stabiilsust, aga prioriteet on välisrahastuse edukas taotlemine. Samuti saab asutuse rahastusel aega uurimisteemat sisse töötada – võtame enda peale selle riski, mida ETAG ei võta (nt kui alguses ei ole veel publikatsioone).
- Baasfinantseerimisest toetatud teadus- ja arendusprojektidelt ootame lisaks uuele teaduslikule teadmisele selget seost EKI TA-prioriteetidega ning EKI teadustöö põhimõtetega, EKI-välise rahastuse aktiivset taotlemist ning edaspidise baasfinantseerimise summa kujunemise sisendit – publikatsioone ja TA-lepinguid.
- Kord aastas hindab teaduskolleegium baasfinantseerimisest rahastatud projektide edasijõudmist.

Teadus- ja arendustegevuse prioriteedid

Taust ja senine teadustegevus

EKIs on hetkel mitmeid olulisi uurimisvaldkondi, mis toetavad eesti keele arendamist ja säilitamist:

Leksikograafia ja leksikoloogia valdkonnas põhineb sõnastike koostamine kasutuspõhisel lähenemisel, korpuslingvistikal ja leksikaalsel semantikal. Alates 2015. aastast on EKI ainus asutus Eestis, mis vastutab eesti keele oluliste sõnastike, sh terminisõnastike koostamise, kogumise ja säilitamise eest, samuti arendab EKI sõnastiku koostamise süsteemi tihedas koostöös Euroopa e-leksikograafia projektidega.

Olulisel kohal on kõneuurimine ja kõnetehnoloogia arendamine. Uuringud kõnestiilide, intonatsiooni, häälduse varieeruvuse ja hääle meeldivuse vallas on aidanud luua nii loomulikke ja arusaadavaid sünteeshääli, hääldusharjutusi kui ka helindatud sõnaraamatuid. EKI salvestab ja kogub kvaliteetseid kõnekorpusi, mida kasutatakse kõnetehnoloogia arendamisel ja teadustöös.

Samuti tegeleb EKI ajaloolise keeleteadusega, täpsemalt eesti keele sõnavara ja grammatilise süsteemi kujunemise, murrete, sugulaskeelte ning nimeuurimisega. Aastakümnete pikkuse uurimistöo tulemusena on pandud alus eesti keelele oluliste teoste ilmumisele ning murrete ja hääbuvate sugulaskeelte materjali kättesaadavaks tegemisele akadeemiliste sõnaraamatute ja grammatikate kaudu. Mitmed neist tuginevad eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiivi materjalidele, mis on talletatud EKIs.

Viimastel aastatel on EKI pannud suuremat rõhku suurte keelemudelite (SKM) temaatikale, kogudes ühelt poolt ulatuslikke eesti keele andmeid mudelite arendamiseks ning teisalt uurides, kuidas keelemudeleid rakendada EKI põhitegevustes, nagu terminoloogia, leksikograafia ja keeleõppe arendamine.

Laiem Eesti teadussüsteemi kontekst, mis valikuid suunab

Teadustöö suundades lähiaastateks valikuid tehes mängib taustal rolli mitu kaalutlust:

- Riigi teadusalased prioriteedid, mis on väljendatud TAIE arengukava fookusvaldkondades², millest EKI jaoks on relevantseid kaks: I fookusvaldkond *digilahendused igas eluvaldkonnas* ning V fookusvaldkond *elujõuline Eesti ühiskond, keel ja kultuuriruum*. Seejuures peab arvestama, et mitmed rahastusmeetmed on nutika spetsialiseerumise piiranguga (sh ASTRA+ ning tippkeskuste ja teadustaristu teenuste meede), st neist toetatakse tegevusi, mis kuuluvad TAIE I–IV fookusvaldkonda. Seega on ratsionaalne prioritseerida sellist teadus- ja arendustegevust, mis seoks neid TAIE fookusvaldkondi omavahel, lubades arendada keelt ja kultuuri läbi digilahenduste.
- Suurte keelemudelite areng nõuab reageerimist vähemalt kahes suunas: esiteks eesti keele andmete laialdane kogumine ja kättesaadavaks tegemine suurte keelemudelite treeningmaterjalina, teiseks suurte keelemudelite rakenduspotentsiaali välja selgitamine EKI tegevussuundadele.

Prioriteedid

Eelnevat arvesse võttes on EKI teadus- ja arendustegevuse prioriteediks rakendada digitaalseid meetodeid ja tehisintellekti teadustöö metoodikas ning arendada keele tehnoloogiat, lähtudes reaalsest vajadusest ja rakenduslikust potentsiaalist.

Selle prioriteedi olemust saab selgitada kahe teineteist täiendava pooluse kaudu:

1

Keele tehnoloogia ning suurte keelemudelite alases teadustöös ja tugitegevustes – sh keeleandmete taristu arendamine ja suuremahuliste keeleandmete kogumine – on meie eesmärk rakendada neid tehnoloogiaid eri eluvaldkondades, pakkudes seeläbi väärtust nii avalikule kui erasektorile. See hõlmab nii EKI teadustöö tulemuste kui ka asutuseväliste teadustulemuste viimist praktilisse kasutusse.

2

Digitaalsete meetodite ja ressursside ning keele tehnoloogia, sh suurte keelemudelite rakendamine EKI teiste põhitegevuste ja traditsioonilise humanitaaria teenistusse. Keele tehnoloogia ja suured keelemudelid kui tööriistad on senisest järjekindlamalt integreeritud EKI kõikidesse muudesse tegevusvaldkondadesse.

Ümbritsevat teadussüsteemi arvestades lubab see lähenemine vaadata nii klassikalist humanitaariat kui keele tehnoloogiat läbi nutika spetsialiseerumise prisma.

² <https://taie.ee/>

Rakendamine

Teadusstrateegiat koordineerib EKIs teadus- ja arendusjuht ning strateegiat vaatab üle teaduskolleegium.

Teadusstrateegia toimib kombinatsioonis EKI arengukavaga, samas taktis toimub ka ülevaatamine ja uuendamine.

